VṚṢASĀRASAṀGRAHA

A Critical Edition in Progress

Version of March 6, 2022

Csaba Kiss

Draft ed. by Cs Kiss

Draft ed. by Cs Kiss

Contents

द्वाविंशो ऽध्यायः 4

Draft ed. by Cs Kiss

वृषसारसंग्रहः

[द्वाविंशो ऽध्यायः]

मानसो यौगपद्यश्च संक्षिप्तश्च विशाम्पते।
विशाला नाम योगश्च ततो द्विकरणः स्मृतः ॥ २२:१॥
रविः सोमो हुताशश्च स्फटिकाम्बरमेव च।
दशयोगासनासीनो नित्यमेव तपोधनः ॥ २२:२॥
अनिरोधमनाः सूक्ष्मं ध्यायेद्योगः स मानसः।
प्राणायामैर्मनो रुद्ध्वा यौगपद्यः स उच्यते ॥ २२:३॥
ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं सर्वं स्थावरजङ्गमम्।
प्रलीयमानं ध्यायेत क्रमात्सूक्ष्मं विचिन्तयेत् ॥ २२:४॥
संक्षिप्त एष आख्यातो विशालां छृणु तत्त्वतः।
ब्रह्मादिसूक्ष्मपर्यन्तं चिन्तयीत विचक्षणः ॥ २२:५॥

---

1 cf. Dharmaputrikā 1.56: संक्षिप्ता प्रथमा ज्ञेया विशाला समनन्तरम्॥ ततो द्विकरणी चेति त्रिविधो योग उच्यते। **2ab** cf. Dharmaputikā 4:5cd: सूर्यचन्द्रहुताशार्चिःस्फाटिकाम्बरसन्निभाः **3ab** cf. Dharmaputrikā 1.54: अकृत्वा प्राणसंरोधं मनसैकेन केवलम्। ध्यायेत परमं सूक्ष्मं स योगो मानसः स्मृतः॥ **3cd** cf. Dharmaputrikā 1.55:संयम्य मनसा प्राणं प्राणायामैर्मनस्तथा। एवं ध्यायेत्परं सूक्ष्मं यौगपद्यः स उच्यते॥ **4ab** ≈ Dharmaputrikā 1.57cd: ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्ताः सर्वे स्थावरजङ्गमाः **4cd** ≈ Dharmaputrikā 1.59ab: प्रलीयमानन्ध्यायेत क्रमाच्छून्यं भवेज्जगत् **5ab** cf. Dharmaputrikā 1.60ab: एष योगविधिः प्रोक्तः संक्षिप्तो नाम नामतः

1a यौगपद्यश्च] corr. ; यौगपद्यञ्च $C_{94}C_{45}K_{10}$, योगपद्यं च $C_{02}K_{82}K_{07}L$, योगपद्यश्च E **1b** °क्षिप्तश्च] E ; °क्सिप्तं च $CK_{82}K_{10}K_{07}L$ **1c** विशाला नाम योगश्च] E ; वि×××× योगञ्च C_{94} , विशाला नाम योगं च $C_{45}C_{02}K_{82}K_{10}K_{07}L$ **1d** द्विकरणः] $C_{94}C_{45}K_{82}L$; विकरणः $C_{02}E$, द्विकरणी K_{10} , द्विकरण K_{07} **2a** रविः] C_{94} ; रवि° $C_{45}C_{02}K_{82}K_{10}K_{07}LE$ **2b** स्फटिकाम्बर°] $CK_{10}K_{07}E$; स्फटिकां×र° K_{82} , स्फटिकांसत° L **2c** दशयोगासनासीनो] $C_{94}C_{02}K_{82}K_{10}K_{07}$; दशयोगसमासीनो C_{45} , देवयोगासतासीनो L , दशयोगासनासीनौ E **2d** °धनः] $C_{94}C_{45}K_{82}L$; °धन $C_{02}K_{10}K_{07}E$ **3a** अनिरोध°] $CK_{82}K_{10}K_{07}L$; अनिलाध° E • °मनाः] $CK_{82}K_{07}LE$; °मना K_{10} **3b** ध्यायेद्यो°] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}L$; ध्यायो° C_{02} , ध्यानं यो° E **3c** °यामैर्म°] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}^{pc}LE$; °यामै म° C_{45} , °यामै म्म° C_{02} , °यामेर्म° K_{07}^{ac} • रुद्ध्वा] $CK_{82}K_{10}K_{07}L$; रुद्ध्वा E **3d** यौग°] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}^{pc}L$; योग° $C_{02}K_{10}K_{07}^{ac}E$ **4** (ब्रह्मादि° ... विचिन्तयेत्)] $CK_{82}K_{07}LE$; omitted in K_{10} **4a** °स्तम्ब°] $CK_{82}K_{07}E$; omitted in K_{10} , °स्तंभ° L • °पर्यन्तं] $C_{45}C_{02}K_{82}L$; °(द्विय)×° C_{94} , omitted in K_{10} , °पर्यन्त° $K_{07}E$ **4b** सर्वं] $C_{45}K_{82}$; ×× C_{94} , सर्व° $C_{02}K_{07}LE$, omitted in K_{10} **4c** प्रलीय°] $CK_{82}K_{07}E$; omitted in K_{10} , प्रणीय° L **4d** क्रमात्सू°] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}LE$; क्रमा सू° C_{02} , omitted in K_{10} **5** (संक्षिप्त ... विचक्षणः)] $CK_{82}K_{07}LE$; omitted in K_{10} **5a** संक्षिप्त] $CK_{82}K_{07}E$; omitted in K_{10} , संक्षिप्तः L • एष] $CK_{82}K_{07}L$; omitted in K_{10} , एव E • आख्यातो] $C_{45}K_{07}$; आख्यातः $C_{94}C_{02}K_{82}LE$, omitted in K_{10}

Draft by CS Kiss

संक्षिप्तां च विशालां च चिन्तयीत परस्परम्।
एषा द्विकरणी नाम योगस्य विधिरुच्यते ॥ २२:६॥
देहमध्ये हृदि ज्ञेयं हृदिमध्ये तु पङ्कजम्।
पङ्कजस्य च मध्ये तु कर्णिकां विद्धि गोपते ॥ २२:७॥
कर्णिकायास्तु मध्ये तु पञ्चबिन्दुं विदुर्बुधाः।
रविसोमशिखां चैव स्फटिकाम्बरमेव च ॥ २२:८॥
रविमण्डलमध्ये तु भावयेच्चन्द्रमण्डलम्।
तस्य मध्ये शिखां ध्यायेन्निर्धूमज्वलनप्रभाम् ॥ २२:९॥
अग्निमध्ये मणिं ध्यायेच्छुद्धधाराजलप्रभम्।
तस्य मध्ये ऽम्बरं ध्यायेत्सुसूक्ष्मं शिवमव्ययम् ॥ २२:१०॥
दशयोगमिदं राजन्कथितं च मया तव।
दशध्यानं समासेन कीर्तितं शृणु तद्यथा ॥ २२:११॥
घोषणी पिङ्गला चैव वैद्युती चन्द्रमालिनी।
चन्द्रा मनोऽनुगा चैव सुकृता च तथापरा ॥ २२:१२॥
सौम्या निरञ्जना चैव निरालम्बा च कीर्तिता।
सुपिषित्वाङ्गुलौ श्रोत्रे ध्वनिमाकर्णयेन्नरः ॥ २२:१३॥

---

6 ≈ Dharmaputrikā 1.62cd–63ab: एतौ संहारवर्गौ द्वौ पारम्पर्येण चिन्तयेत्॥ एषा द्विकरणी नाम योगस्य विधिरिष्यते। **8cd** cf. Dharmaputrikā 4.5cd: सूर्यचन्द्रप्रकाशार्चिस्फाटिकाम्बरसन्निभाः

5c °सूक्ष्म°] $CK_{07}E$; °स्तंब° K_{82} , omitted in K_{10} , तव L • °पर्यन्तं] $CK_{82}L$; omitted in K_{10} , °पर्यन्त $K_{07}E$ **5d** चिन्तयीत] $C_{94}C^{pc}_{45}C_{02}K_{82}K_{07}LE$; omitted in K_{10} , चियीत C^{ac}_{45} **6** (संक्षिप्तां ... विधिरुच्यते)] $CK_{82}K_{07}LE$; omitted in K_{10} **6a** संक्षिप्तां] $C_{45}K_{07}$; संक्षिप्ता $C^{pc}_{94}C_{02}K_{82}LE$, omitted in $C^{ac}_{94}K_{10}$ • विशालां] $C^{pc}_{94}C_{45}K_{07}$; omitted in C^{ac}_{94} , विशाला $C_{02}K_{82}LE$, omitted in K_{10} **6c** द्वि°] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}L$; वि° $C_{02}E$, omitted in K_{10} **7a** ज्ञेयं] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{07}E$; ज्ञेय $C_{02}L$, ज्ञे K^{ac}_{10} , ज्ञे× K^{pc}_{10} **7b** तु पङ्कजम्] $C_{45}C_{02}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; ⟨तु⟩ प×× C_{94} **7c** पङ्कजस्य च] $C_{45}C_{02}K_{82}K_{07}E$; ×ङ्कजस्य च C_{94} , कङ्कस्य तु K_{10} , पन्कजंस्य च L **7d** कर्णिकां विद्धि गोपते] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}L$; कर्णिद्धिद्धि गोपते C_{02} , कर्णिकां च विंशापते E **8b** °बिन्दुं] $C_{94}K_{07}$; °बिन्दु $C_{45}C_{02}K_{82}K_{10}LE$ **8c** °शिखां] $C_{94}K_{82}L$; °शिखा $C_{45}C_{02}K_{10}K_{07}E$ **8d** स्फटि°] $C_{94}C_{02}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; स्फाटि° C_{45} **9b** भावयेच्चन्द्रमण्डलम्] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; भावये चन्द्रमण्डलः C_{02} **9c** °शिखां] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}L$; °शिखा $C_{02}E$ **10ab** मणिं ध्यायेच्छुद्ध°] $C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; ×××××× C_{94} , मनिं ध्यायेच्छुद्ध° C_{02} **10b** °धारा°] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}L$; °धार° $C_{02}E$ • °प्रभम्] $C_{02}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; °प्रभाम् $C_{94}C_{45}$ **10c** ऽम्बरं] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; ऽम्बर C_{02} , बरं L , ऽक्षरं E **10d** सुसूक्ष्मं] $C_{02}K_{82}K_{07}L$; सूक्ष्मं C_{94} , सुसूक्ष्म° C_{45} , ⟨स्व⟩सूक्ष्म° K_{10} , ससूक्ष्मं E **11c** °ध्यानं] $CK_{82}K_{07}$; °ध्यान $K_{10}LE$ **12a** घोषणी] $CK_{82}K_{10}K_{07}L$; घोषणा E **12b** वैद्युती] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; विद्युत C_{02} , विद्युती E **12c** चन्द्रा मनोऽनुगा] $C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}L$; चन्द्रा मनानुगा C_{94} , चन्द्रमनोनुगा C_{02} , चन्द्रो मनोऽनुगा E **12d** सुकृता च तथापरा] $C_{94}C_{02}K_{82}K_{07}L$; सुकृता तथापरा C_{45} , omitted in K_{10} , सुकृता च तथापर E **13a** सौम्या निरञ्जना चैव] $C_{45}C_{02}K_{82}LE$; सौम्या निरञ्जना ×× C_{94} , omitted in K_{10} , सौम्या णिरञ्जना चैव K_{07} **13b** कीर्तिता] $CK_{82}K_{10}K_{07}E$; कीर्तिताः L

Draft by CS Kiss

तत्तदक्षरमाकर्ण्य अमृतत्वाय कल्प्यते।
पिङ्गलां तु शिखाधूमां ध्यायेन्नित्यमतन्द्रितः ॥ २२:१४॥
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो निर्द्वन्द्वपदमाप्नुयात्।
वैद्युती तु निशामध्ये लक्षते ऽजमनामयम् ॥ २२:१५॥
पञ्चमाससदाभ्यासाद्दिव्यचक्षुर्भवेन्नरः।
बिन्दुमालां ततः पश्येत्तरुच्छायासमाश्रिताम् ॥ २२:१६॥
जात्यस्फटिकसंकाशं दृष्ट्वा मुच्यति बन्धनैः।
ध्यायेन्मनोऽनुगा नाम पक्ष्मीरापीड्य लोचने ॥ २२:१७॥
श्वेतपीतारुणं बिन्दुं दृष्ट्वा भूयो न जायते।
मनोऽनुगादि षट्त्वेते ध्यानमुक्तं मया तव ॥ २२:१८॥

13c सुपिषित्वाङ्गुलौ] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}$; सु×षिचाङ्गुलौ C_{02}, सुपिथित्वाङ्गुलौ L, सुशिषि चाङ्गुलौ E **13d** °कर्णये°] K_{10} ; °कर्षये° $CK_{82}K_{07}E$, °कर्षय° L **14a** °कर्ण्य] $CK_{10}K_{07}LE$; °कण्ण्य K_{82} **14c** पिङ्गलांतु शिखाधूमां] $C_{94}C_{45}K_{10}L$; पिङ्गला तु शिखाधूमं $C_{02}E$, पिङ्गलांन्तु शिखाधूमां K_{82}, पिङ्गलान्तु शिखाधूमा K_{07} **14d** °तन्द्रितः] $CK_{82}K_{10}K_{07}E$; °तेन्द्रितः L **15a** विमुक्तः] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_{07}LE$; विमुक्त C_{02} **15b** निर्द्वन्द्व°] CK_{07} ; निद्वन्द° $K_{82}K_{10}L$, निर्द्वन्द° E **15c** वैद्युती तु] $CK_{82}K_{10}K_{07}E$; वैद्युतीन्त L **15d** लक्षते ऽजम°] $C_{02}E$; लक्ष्ये तेजा° $C_{94}C_{45}$, लक्ष्यतेजा° $K_{82}K_{10}L$, लक्षतेज अ° K_{07} **16a** पञ्चमाससदा°] $C_{45}K_{82}K_{10}L$; ⟨प⟩××ससदा° C_{94}, पञ्चमासस्सदा° C_{02}, पञ्चमाससमा° E, पञ्चमासं सदा° K_{07} **16ab** °साद्दि] $CK_{82}K_{10}LE$; °सा दि° K_{07} **16b** °क्षुर्भवेन्न°] $C_{94}C_{45}K_{82}E$; °क्षुर्भवे न° C_{02}, °क्षु भवेन्न° $K_{10}L$, °र्क्षु भवेन्न K_{07} **16c** ततः पश्येत्] $CK_{82}K_{10}K_{07}L$; तु यः पश्येन् E **16d** तरुच्छाया°] $CK_{82}K_{10}K_{07}L$; नरच्छायां E • °श्रिताम्] CK_{10} ; °श्रिताः $K_{82}L$, °श्रितम् $K_{07}E$ **17a** °कसंकाशं] $CK_{82}K_{10}K_{07}L^{pc}E$; °संककाशं L^{pc} **17b** बन्धनैः] $C_{94}K_{82}K_{07}$; बन्धवैः C_{45}, बन्धनात् $C_{02}K_{10}E$, वंचनैः L **17d** पक्ष्मी°] $CK_{82}L$; यक्ष्मी K_{10}, यक्ष्मो° K_{07}, पक्षी° E • लोचने] $C_{94}C_{45}K_{82}L$; लोचनः K_{10}, लोचनैः $C_{02}E$, लोचनै K_{07} **18c** °षट्त्वेते] $C_{94}K_{82}K_{10}K_{07}L$; °षट्त्वेता C_{45}, °षड्केन $C_{02}E$ **18d** °क्तं मया तव] $C_{02}K_{82}K_{07}LE$; ⟨क⟩×× तव C_{94}, °क्तं समासतः C_{45}, °क्त मया तव K_{10}

Draft, by CS Kiss